Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Sinteze de dialectologie română*, Bucureşti, Editura Universitară, 2013, 231 p.

Volumul de faţă vine să umple un gol în bibliografia universitară, anume existenţa unui manual actual de dialectologie. Aşa cum se şi intitulează, cartea reprezintă o serie de sinteze de dialectologie (fructificând studii mai vechi), fiind şi rezultatul unor cercetări întreprinse de cei doi cercetători în ultima vreme. Materialul este organizat în şaptesprezece secţiuni şi priveşte atât spaţiul nord-dunărean (dacoromâna), cât şi spaţiul sud-dunărean (celelalte dialecte: aromân, meglenoromân şi istroromân). Descrierea dialectelor sud-dunărene se întemeiază şi pe o serie de anchete întreprinse de autorii înşişi, aşadar pe un material inedit, valorificat parţial şi în alte lucrări publicate la Institutul de Lingvistică din Bucure□ti. Sunt descrise fenomene concrete din dialectele şi din graiurile limbii române, la care se adaugă informaţii teoretice şi metodologice. Variaţia dialectală este cel mai bine surprinsă prin metoda de studiu a geografiei lingvistice. Se evidenţiază, totodată, importanţa direcţiilor teoretice mai recente, cum ar fi lingvistica motivaţională, care s-a îmbogăţit considerabil odată cu cercetările de geolingvistică la nivel romanic şi european (cu rezultate remarcabile publicate în cele două mari atlase: *Atlas linguistique roman* şi *Atlas Linguarum Europae*), drept care volumul de faţă face şi referiri la limbile romanice şi la alte limbi.

După *Cuvântul-înainte*, urmează două secţiuni dedicate transcrierii fonetice şi abrevierilor cu care operează cei doi cercetători. Pentru a uşura lectura, autorii folosesc sistemul de transcriere şi abrevierile consacrate din lucrările de dialectologie românească. Se trece apoi la delimitarea obiectului de studiu al dialectologiei, anume „limba ca expresie a vorbirii poporului” (p. 17), cu toate variantele sale. Având în vedere caracterul neunitar (asumat empiric) al limbilor, Nicolae Saramandu şi Manuela Nevaci clasifică diferenţele din limbă în funcţie de trei parametri: parametrul spaţiu (variaţia diatopică – obiectul de studiu al *dialectologiei*), parametrul social (variaţia diastratică – obiectul de studiu al *sociolingvisticii*) şi intenţia vorbitorului (variaţia diafazică – domeniul *stilisticii*).

În următoarea secţiune, se delimitează unităţile lingvistice teritoriale, delimitare care se face prin dublă raportare: la limba literară (varianta standard) şi la ansamblul teritoriului lingvistic, pe baza comentariilor şi a explicaţiilor utile pe axa normat–popular–dialectal. Cât priveşte interacţiunea dialectologiei cu alte discipline ştiinţifice (tema tratată în secţiunea următoare), autorii pun dialectologia în legătură cu istoria limbii, istoria limbii literare, filologia, stilistica, onomastica, lingvistica generală şi teoretică, mai recent şi cu discipline ale ştiinţelor „de contact” (sociolingvistica, psiholingvistica, didactica lingvistică ş.a.).

În continuare, cei doi cercetători definesc şi, totodată, detaliază metodele şi tehnicile de cercetare folosite în dialectologie, grupate astfel: metode de culegere a materialului dialectal şi metode de prezentare a acestuia, urmate de interpretarea materialului cules (prin metode adecvate). În activitatea de culegere, se disting metoda observaţiei directe, conversaţia dirijată şi ancheta dialectală, care poate fi indirectă (prin corespondenţă) sau directă (prin deplasare pe teren). Ancheta de teren comportă următoarele aspecte: întocmirea chestionarului, reţeaua de anchetă, alegerea informatorilor, a anchetatorului şi transcrierea fonetică. Cât priveşte metodele de prezentare a materialului dialectal cules, se menţionează culegerile (volumele) de texte dialectale, glosarele, monografiile, atlasele lingvistice. Interpretarea materialului se face în variantă monografică (care, desigur, prezintă materialul în versiune interpretată de anchetator) sau prin metodele geografiei lingvistice, anume, interpretarea materialului cartografiat, prin care se pot explica fenomene precum migrarea anumitor cuvinte/forme şi concurenţa dintre cuvinte.

Cercetările româneşti de geografie lingvistică sunt prezentate în secţiunea următoare din perspectivă diacronică, recunoscând contribuţia celor trei şcoli lingvistice de la Bucureşti, Cluj-Napoca şi Iaşi, sub influen□a marilor centre culturale europene. Dacă primul atlas lingvistic al limbii române îi este datorat lui Gustav Weigand (care îşi începe cercetarea în 1895), cel de al doilea, *Atlasul lingvistic român* (ALR), conceput după 1919 (odată cu înfiinţarea Muzeului Limbii Române) este meritul şcolii clujene, de sub conducerea savantului Sextil Puşcariu. Elaborat într-un mod

BDD-R147 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:08 UTC)

riguros, acesta prezintă o bogăție semnificativă de fapte la nivelul marilor atlase lingvistice europene. La o distanță de aproape 40 de ani de la anchetele pentru ALR, începe elaborarea *Noului atlas lingvistic român* (NALR). Sunt discutate şi cercetările de geografie lingvistică pentru celelalte dialecte; pentru dialectul aromân, de exemplu, se remarcă, de departe, contribuțiile esențiale ale celor doi autori, Nicolae Saramandu şi Manuela Nevaci.

Următoarea secțiune este dedicată neolingvisticii sau lingvisticii spațiale. Fundamentată de lingvistul italian Matteo Bartoli, ca principii ale acesteia sunt menționate: norma ariei izolate, norma ariei laterale, norma ariei majore, norma ariei târzii, la care se adaugă norma fazei dispărute. Aceste norme au dus la înțelegerea mai clară a fenomenului evoluției lingvistice, stabilindu-se o *stratigrafie* a faptelor de limbă.

În secțiunea intitulată *Fapte dialectale în context românesc şi romanic. Perspectivă geolingvistică. Hărți motivaționale*, sunt prezentate o serie de comentarii lingvistice ale unor hărți pe baza a două atlase lingvistice de referință: *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză (ALRR. Sinteză)* şi *Atlas linguistique roman (ALiR)*. Astfel, menționăm comentariile pentru hărțile CUMĂTRĂ (pe baza ALRR. *Sinteză*) şi TRIFOI (pe baza ALiR). Sunt detaliate apoi principiile hărților motivaționale (sau de motivație), precum şi modul în care au fost acestea fructificate în volumele ALE publicate până în prezent. Acest tip de hărți priveşte dinamica limbii, în sensul în care vorbitorii remotivează, în permanență, semnul lingvistic în cazul opacizării semantice. De asemenea, amintim comentariile pentru hărțile NEVĂSTUICĂ (pe baza ALE), LIÈVRE (pe baza ALiR), SANGSUE (pe baza ALiR).

În capitolul următor, autorii prezintă istoricul cercetărilor privind originea limbii române şi a dialectelor sale. Astfel, sunt amintiți Priscus din Panion (secolul al V-lea) şi Ioannis Lydos (secolul al VI-lea), care se referă la „limba ausonilor" (latina) sau „limba italienilor" pentru romanitatea nord-dunăreană şi pentru romanitatea sud-dunăreană. Aceste izvoare sunt completate de surse orientale, ruseşti, maghiare şi occidentale, care identifică, deopotrivă, populația romanizată de la nord şi de la sud de Dunăre. În secolul al XV-lea, de exemplu, Laonic Chalcocondil plasează populația romanizată într-un spațiu vast „din Dacia până la Pind". Ulterior, marii cronicari şi alți cărturari de seamă au preluat şi au avut conştiința acestei romanități unice atât la nord, cât şi la sud de Dunăre. Discuțiile privind calitatea de autohtoni a românilor în cele două părți ale Dunării au fost pentru prima oară deschise de Johannes Thunmann, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, susținând că româna s-a dezvoltat atât la nordul, cât şi la sudul fluviului. Tot în această perioadă, se afirmă şi cei care susțin originea sud-dunăreană a românilor transilvăneni, ceea ce a dus la o reacție dură a reprezentanților Şcolii Ardelene.

Al. Xenopol şi D. Onciul aduc contraargumente ca răspuns la „scenariul" istoricului austriac R. Roesler, care plasa teritoriul de formare a poporului român în sudul Dunării. Pe baza inscripțiilor latine, respectiv greceşti, istoricului sloven C. Jireček a delimitat teritoriul romanizat din nordul Peninsulei Balcanice; aşa-numita „linie Jireček" a fost ulterior preluată şi acceptată de mai toți lingviştii şi istoricii de seamă.

Fiind un volum de dialectologie, cartea continuă cu prezentarea structurii dialectale a limbii române, toate cele patru dialecte (dacoromân, aromân, meglenoromân şi istroromân) beneficiind de descrieri ample. Dialectul dacoromân ocupă cea mai mare întindere, ca parte a statului național România. Pornind de la repartiția dacoromânei pe graiuri (în care se prezintă şi istoricul teoriilor), se detaliază caracteristicile fonetice, morfologice şi lexicale ale fiecărui grai, cu exemple elocvente. Acelaşi tip de analiză se practică şi în cazul dialectelor româneşti sud-dunărene.

O problemă foarte interesantă şi nestudiată până în prezent o reprezintă dialectele în contact. Astfel, cei doi autori urmăresc contactul dintre dacoromână şi aromâna din Dobrogea, pornind de la studiul lui N. Saramandu, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale*. Dat fiind spațiul aferent unui volum, autorii prezintă lexicul dialectal pentru literele *A*, *Ă* şi *B*, suficient însă pentru a exemplifica existența acestui tip de contact lingvistic.

În ultima secțiune a studiului, autorii analizează dialectele nord- şi sud-dunărene în context balcanic. Adoptând o perspectivă istorică şi sincronică, sunt detaliate raporturile dialectale cu

BDD-R147 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:08 UTC)

albaneza. Primele documente datează din 1731 şi au fost efectuate de ieromonahul Nectarie Tărpu, de origine aromână. Comparaţiile cu albaneza prezintă interes pentru cercetarea lingvistică.

În concluzie, volumul *Sinteze de dialectologie română* se dovedeşte un instrument de lucru extrem de util tuturor lingviştilor, precum şi celor interesaţi de lingvistică sau de dialectologie, în general, mai ales în contextul în care dialectologia, ca disciplină, s-a redus ca număr de ore în facultăţi. El se înscrie în rândul manualelor clasice de dialectologie prin descrierea didactică a dialectelor şi a graiurilor limbii române. Cei doi autori, Nicolae Saramandu şi Manuela Nevaci, aduc totodată, un studiu nou, modern, în care cercetările dialectologice ţin pasul cu dezvoltarea ştiinţifică, cu noile descoperiri sau interpretări □i reinterpretări ale materialului deja existent.

Ionuţ Geană

Stela Spânu, *Graiurile româneşti din nord-estul Republicii Moldova*, Chişinău, Editura Magna-Princeps SRL, 2011, 180 p. + 8 hărţi.

O apariţie notabilă pentru dialectologia românească de la Chişinău, şi nu numai, este cartea *Graiurile româneşti din nord-estul Republicii Moldova*, de Stela Spânu. Autoarea propune cititorului următoarea împărţire a lucrării: *Introducere* (p. 7–10), I. *Graiurile de la est şi nord de Prut* (p. 11–34), II. *Particularităţi fonetice* (p. 35–64), III. *Structura gramaticală* (p. 65–120), IV. *Particularităţi lexicale* (p. 121–162), *Concluzii* (p. 163–171), *Bibliografie* (p. 172–180), *Anexă de hărţi* (p. 181–188). Materialul faptic a fost extras din *Atlasul lingvistic moldovenesc* (ALM), *Atlasul lingvistic român pe regiuni, Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria* (ALRR. Bas.), dar şi din glosare, texte dialectale, studii etnografice.

„Obiectul de cercetare al prezentei lucrări […]: fenomenele dialectale proprii graiurilor moldoveneşti din nord-estul Republicii Moldova şi din raioanele Kotovsk şi Ananiev (reg. Odessa, Ucraina)" (p. 7) este anunţat în *Introducere*. Graiurile menţionate au fost alese pentru că, pe de o parte, păstrează „faze mai vechi de evoluţie a limbii", respectiv, fenomene arhaice, pe de altă parte, prezintă un real interes prin interferenţa particularităţilor de grai moldovenesc cu cele ale altor graiuri: din Maramureş, nordul Transilvaniei, Crişana şi nordul Banatului. Din acest motiv, autoarea şi-a propus să urmărească nu numai particularităţile dialectale corespunzătoare, ci şi dinamica acestora, prin raportare la ariile româneşti limitrofe şi înlănţuite în continuare.

În *Introducere*, după o „privire de ansamblu asupra structurii dialectale a dacoromânei", pentru cititorul neavizat, se reaminteşte obiectul de cercetare, cu o precizare suplimentară, „graiurile laterale din nord-estul Republicii Moldova, pe linia Camenca–Râbniţa–Dubăsari şi Kotovsk, Ucraina, care fac arie comună, în unele privinţe, cu graiurile din nordul Moldovei istorice … prin păstrarea multor elemente vechi, dar şi prin dezvoltarea unor particularităţi specifice" (p. 27). Secţiunea se încheie cu „istoria localităţilor" asupra cărora s-a oprit autoarea. În capitolul următor, particularităţile fonetice sunt prezentate în detaliu, pe sunete, atât pentru vocalism, cât şi pentru consonantism, insistându-se asupra celor specifice zonei (depalatalizarea lui [j], de pildă, ori situaţia africată [ḑ], ca fapt arhaic). O particularitate importantă a graiurilor comentate se consideră palatalizarea labiodentalelor [f], [v] şi a africatei [ĉ], cu rezultatele [ś], [ź], respectiv, [ś]: *fier* > *śer; vis* > *źis*; *nuci* > *nuś*, ca şi în Maramureş, nordul Transilvaniei, Crişana şi nord-vestul Banatului.

În domeniul morfologiei, se procedează similar, insistându-se, în descriere, asupra faptelor cu specific local: metaplasma unor substantive: *on zari* în locul femininului ori formele feminine *cartoafă, sâmbură*, în locul masculinului corespunzător; vocative însoţite de interjecţii specifice: *nevastă hăi!*, particularitate care duce la aglutinarea părţilor şi la apariţia de vovative noi pentru numele implicate: *badei!* < *bade hăi!*; *tatăi!* < *tată hai!* (I. Mărgărit, *Noi comentarii etimologice şi*

BDD-R147 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:08 UTC)